

El patrimoni arquitectònic de l'entorn pròxim en
l'ensenyament de les Arts Plàstiques.
L'arquitectura de Castelló com a recurs didàctic en
l'assignatura d'Educació Plàstica i Visual de l'Educació
Secundària Obligatòria

Lledó Rosas Beltran
al193507@uji.es

I. Resum

322

El treball que es presenta es basa en un Treball Final de Màster del Màster de Professor/a d'Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat, dins de l'especialitat d'Arts Plàstiques. L'objectiu principal del treball és incloure el patrimoni arquitectònic de l'entorn pròxim en les programacions d'educació plàstica i visual de secundària defensant la necessitat de vincular l'alumnat amb el seu patrimoni, com a part de la realitat que l'envolta i del seu context social.

La investigació es centra en estudiar la situació de l'ensenyament del patrimoni arquitectònic en l'educació plàstica i visual. D'una banda es presenta la informació recollida sobre el tractament d'aquest patrimoni en els materials didàctics dels quals disposa el professorat d'aquesta àrea. Bàsicament es mostra una revisió dels llibres de text d'educació plàstica i del material que podem trobar a la xarxa. De l'altra s'ha analitzat la relació que experimenta l'alumnat amb els seu entorn arquitectònic pròxim. Per tal d'assolir aquest objectiu s'ha realitzat una enquesta a un centenar d'alumnes de secundària sobre el patrimoni arquitectònic de la seua ciutat, Castelló de la Plana. Els resultats que es presenten donen una visió aproximada de l'estat en que es troben els seus coneixements històrics i plàstics, així com dels valors que li assignen a aquest patrimoni.

Així mateix el treball inclou una proposta docent amb materials didàctics que tracten l'ús del patrimoni arquitectònic local en la programació de l'aula. Per tal de facilitar la tasca al docent d'educació plàstica i visual s'han elaborat una sèrie d'activitats que usen el patrimoni arquitectònic de la ciutat de Castelló com a fil conductor. Amb aquests recursos es pretén cobrir totes aquelles mancances que s'han detectat en la fase d'anàlisi.

Paraules clau: patrimoni arquitectònic, educació secundària obligatòria, educació plàstica i visual, educació patrimonial, didàctica del patrimoni.

II. Introducció

En una societat com l'actual, regida per valors econòmics i polítics exclusivament, on el capital és el centre del món, l'escola hauria de jugar un paper fonamental en refermar actituds analítiques i crítiques. L'actual caiguda de l'economia, assentada sobre el sector immobiliari, obliga a pensar en els canvis que s'han de produir en la nostra societat per tal d'evitar fets com la destrucció del paisatge per la construcció massiva o l'abandó i demolició d'edificacions antigues de notable interès. Els nuclis antics de les nostres ciutats s'han anat desfigurant i les nostres costes han anat perdent al llarg dels anys encant paisatgístic, incloent-hi l'arquitectura popular que el caracteritzava. Així doncs, com ja sabem, la

bonança econòmica fa que perdem de vista el valor del nostre entorn pròxim i, amb ell, el patrimoni artístic i cultural que ens rodeja.

Els interessos econòmics, acompanyats d'un sistema polític que sembla valorar més el patrimoni arquitectònic que forma part del folklore popular que el que pertany a la memòria històrica, artística i cultural, han fet que la nostra comunitat, i amb ella, la ciutat de Castelló, hagen estat especialment afectades per aquest fet. Una societat no es canvia d'un dia per a l'altre. La forma més eficient d'afrontar el problema, encara que siga a llarg termini, és des dels fonaments de la societat, des de l'educació. L'objecte del treball té com a finalitat la inclusió del patrimoni arquitectònic del nostre entorn pròxim en les programacions didàctiques l'educació plàstica i visual en l'educació secundària obligatòria, utilitzant-lo com un recurs proper a l'alumnat per tal de motivar-lo en el seu procés d'aprenentatge i refermar l'estima del seu patrimoni fomentant la seua defensa i conservació.

III. Objectius

L'objectiu principal és la inclusió del patrimoni arquitectònic de l'entorn pròxim en les programacions d'Educació Plàstica i Visual de Secundària. Per tal d'aconseguir-ho el treball es planteja una sèrie d'objectius a assolir per tal de guiar la investigació, que enumerem a continuació:

Analitzar la bibliografia existent que tracte el patrimoni en la educació (educació patrimonial i didàctica del patrimoni), per tal de fonamentar la nostra investigació.

Estudiar la presència del patrimoni arquitectònic en el material educatiu del que disposa el professorat. Des del marc legal que l'empara, passant per una revisió dels llibres de text d'educació plàstica i visual, fins als recursos que podem trobar a la xarxa. En aquest apartat es pretén conèixer el que dicta la normativa, per tal de valorar com es reflexa aquesta en els materials educatius d'ús habitual de l'aula. L'objectiu és conèixer els factors que influeixen en la presència del patrimoni arquitectònic en els llibres de text.

Conèixer la situació de l'ensenyament del patrimoni arquitectònic en l'aula a través d'una enquesta a l'alumnat. Aquesta enquesta té com a objectius saber dels coneixements que l'alumnat té del seu patrimoni local. La intenció és identificar si és capaç d'aplicar certs coneixement relacionats amb l'educació plàstica i visual i amb altres àmbits, com les ciències socials, si sap de l'existència de tots els edificis que se li presenten i quins són els més valorats i per què.

L'objectiu últim del treball és presentar una proposta docent, que incloga el patrimoni arquitectònic basant-nos en els resultats de la investigació.

324

UNIVERSITAT
JAUME I

IV. Mètode d'investigació

En aquesta investigació hem analitzat l'estat en que es troba el patrimoni arquitectònic en relació amb l'educació plàstica i visual de secundària. Per a dur-ho a terme s'ha estudiat la situació actual dels recursos didàctics en aquesta matèria i s'ha analitzat la consciència de l'alumnat sobre el seu entorn arquitectònic pròxim.

Entenem el patrimoni arquitectònic englobat dins d'un conjunt que és el patrimoni cultural i artístic, del qual existix informació variada al respecte. Per tal de justificar el nostre estudi hem fet un recull de les diferents publicacions que existixen referents a patrimoni i educació. Tant els que relacionen patrimoni artístic en general amb l'educació de les arts plàstiques, com els que ho fan entre patrimoni arquitectònic i altres rames de l'educació, com ara les ciències socials. Si bé és cert que trobem informació sobre aquestes dues vessants no obtenim resultats quan la recerca es fa, en concret, sobre patrimoni arquitectònic en educació plàstica i visual.

L'estat de la qüestió s'ha centrat en detectar les possibles mancances del sistema per a poder realitzar una proposta didàctica d'acord amb els resultats de l'estudi. En primer lloc s'ha revisat la normativa vigent d'educació secundària que fa referència a la necessitat de tractar el patrimoni artístic i cultural en aquesta etapa. I a la inversa, les lleis que protegeixen el patrimoni arquitectònic defensen la importància de l'educació per a la seua divulgació. Aquesta normativa queda reflectida en forma de material didàctic, sobretot en els llibres de text. El treball aporta un recull del material didàctic del que disposa el professorat d'educació plàstica i visual. Aquest professorat tradicionalment està format per llicenciats en Belles Arts o bé arquitectes o arquitectes tècnics, però no especialitzats en patrimoni arquitectònic i arquitectura popular. Si, a això, li sumem el fet que en moltes ocasions el/la professor/a és de fora de la ciutat és poc probable que, sense un material didàctic de recolzament amb propostes concretes d'actuació, el/la docent plantege com a recurs el patrimoni arquitectònic de l'entorn dins la seua programació d'aula.

L'estudi d'aquest material ha consistit d'una banda en els llibres de text, un repàs per les publicacions que els darrers anys s'han estat utilitzant en aquesta àrea, ja que cada editorial fa la seua pròpia interpretació d'una mateixa normativa. L'objectiu ha estat detectar on, quan i com es tracta el patrimoni arquitectònic, les unitats on es tracta, els continguts amb els que es relaciona, inclús les tendències que han anat variant al llarg dels anys. D'altra banda a la xarxa trobem un material

precios a la disposició de tothom que pot servir-nos de recolzament a l'aula, del qual s'ha fet una breu recopilació.

Només queda saber, de tot aquest marc teòric, quins objectius assoleix realment l'alumnat. És a dir, d'aquesta normativa, que defensa el coneixement i l'estima del patrimoni, i que s'aplica a través dels materials didàctics, volem conèixer de quina manera queda reflectida en els coneixements de l'alumnat. Indagarem en els coneixements i preferències de l'alumnat vers a un patrimoni arquitectònic local concret. Per a dur-ho a terme hem realitzat els tests pertinents a l'alumnat de secundària de l'IES Politècnic de Castelló de la Plana.

Tant les escasses activitats que hem trobat en el material didàctic com els resultats obtinguts per l'enquesta ens han servit d'orientació per a establir les pautes de la nostra proposta. Aquesta inclou una sèrie de recursos que el docent d'educació plàstica i visual pot aplicar sobre patrimoni arquitectònic de Castelló, en cas de voler introduir el tema que ens ocupa en la seua programació d'aula.

Enquesta a l'alumnat

Curs.....
 Edat.....
 Identificador.....

APARTAT A
 Abans de començar: encercla la lletra corresponent als edificis que reconeixes, i si saps el nom escriu-lo al costat.

APARTAT B
 Ordena els següents edificis de més antic a més nou (1 el més antic, 8 el més nou)

		1	
		Segle XII-XIII	
		2	
		Segle XV	
		3	
		Segle XVII	
		4	
		1884-1894	
		5	
		1900-1910	
		6	
		1942-1944	
		7	
		1967-68	
		8	
		2001	

El patrimoni arquitectònic de l'entorn pròxim en l'ensenyament de les Arts Plàstiques. L'arquitectura de Castelló com a recurs didàctic en l'assignatura d'Educació Plàstica i Visual de l'Educació Secundària Obligatòria. Lledó Rosas Beltran

APARTAT C

Senyala els elements i materials que identifies en cada fotografia.

- Elements i formes: Arcs, columnes, triangles, rectangles, polígons regulars, etc...
- Materials i textures: Pedra, rajola vista, maniseta ceràmica, acer, formigó, etc...
- Funció: Restaurant, cinema, etc...

								
Elements	Materials	Funció	Elements	Materials	Funció	Elements	Materials	Funció
								
Elements	Materials	Funció	Elements	Materials	Funció	Elements	Materials	Funció

APARTAT D

Escriu en ordre de preferència els tres edificis que més t'agraden i marca amb una creu el per què.

1	☐ Antiguitat ☐ Originalitat ☐ Qualitat estètica	☐ Dimensions ☐ Funció ☐ Motius sentimentals ☐ Altres raons:
2	☐ Antiguitat ☐ Originalitat ☐ Qualitat estètica	☐ Dimensions ☐ Funció ☐ Motius sentimentals ☐ Altres raons:
3	☐ Antiguitat ☐ Originalitat ☐ Qualitat estètica	☐ Dimensions ☐ Funció ☐ Motius sentimentals ☐ Altres raons:

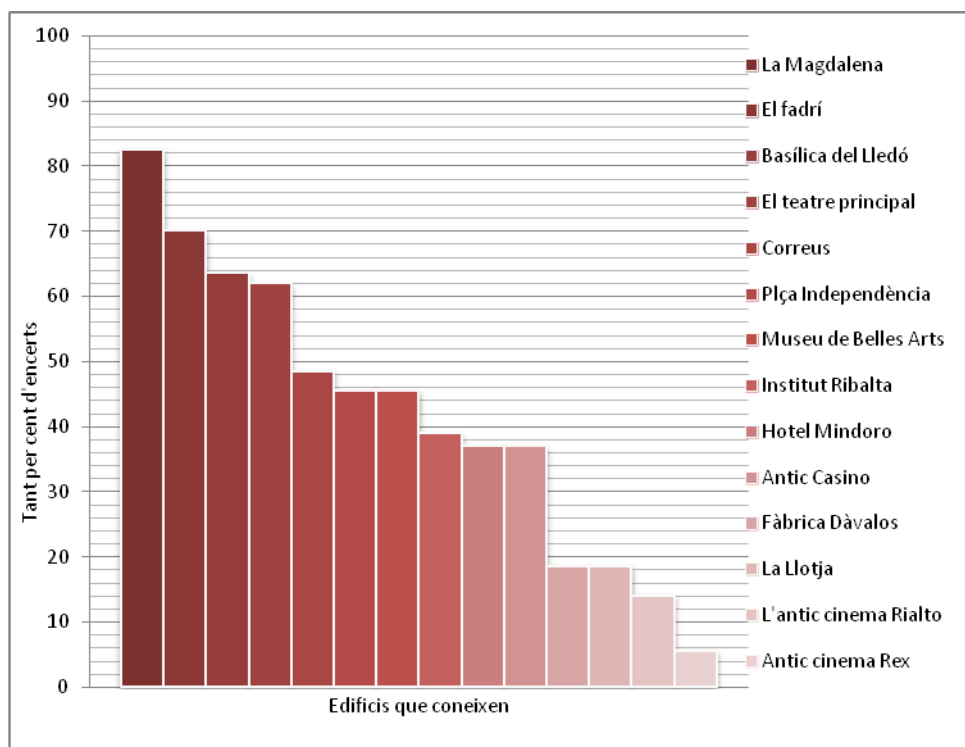
Amb quin creus que s'identifica més la teua ciutat?.....

V. Resultats

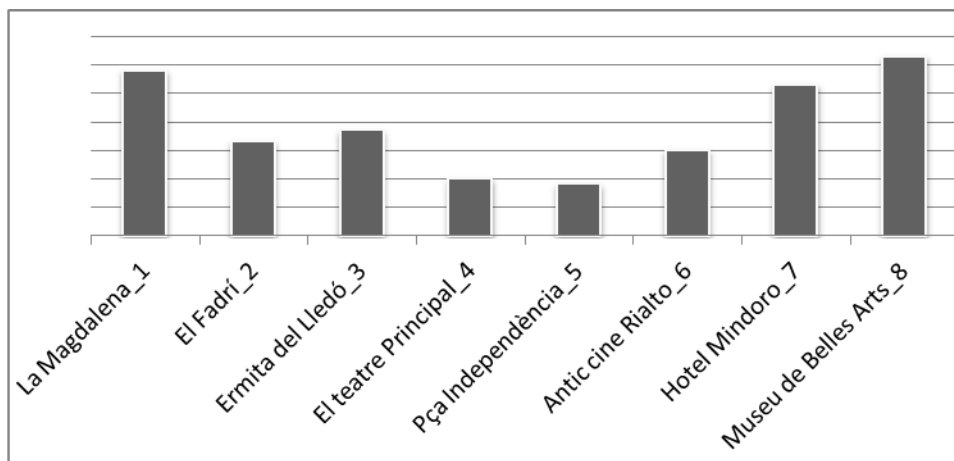
La presència del patrimoni arquitectònic en els llibres de text depèn de diversos factors: curs, editorial, any d'edició, però sobretot influeix la subjectivitat del factor humà, l'autor. Podem afirmar que els llibres de text no mencionen el patrimoni arquitectònic gaire sovint. Els que ho fan és quasi sempre per a il·lustrar continguts conceptuals d'una manera passiva. Els llibres d'activitats gairebé mai presenten accions sobre el

patrimoni arquitectònic, i mai sobre el patrimoni arquitectònic local, i rars vegades promouen l'ús de l'entorn arquitectònic de l'alumnat com a recurs.

Pel que fa al coneixement de l'alumnat en matèria de patrimoni arquitectònic de la seua ciutat podem afirmar que la majoria identifica sense problemes edificis relacionats amb les festivitats locals i amb el passat de la ciutat. Un poc més de la meitat coneix els edificis emblemàtics encara en ús. Molt pocs reconeixen edificis igual d'interessants però en desús, i dels que ho fan quasi cap sap anomenar-los.

Referent a les competències de ciències socials és fa evident que la gran majoria és capaç de situar l'edifici més antic i el més recent. El gràfic, però no mostra alguns detalls, com ara la capacitat de situar en el temps aproximat. És a dir, encara que molts hagen errat en les respostes exactes, si mirem el global no anaven desencaminats. És el cas del grup Magdalena-Fadrí-Lledó, en moltes ocasions apareix en les posicions 1-2-3, però creuats, per exemple Fadrí-Magdalena-Lledó. El mateix passa amb el més recents 7-8. El que sí que manifesta el gràfic és la dificultat de situar en el temps edificis de finals del segle XIX i segle XX, quan la inmensa majoria del llegat arquitectònic que té la ciutat és d'aquesta època. L'alumnat no té referències per a poder-lo situar en el temps, ni tan sols amb edificis coneguts com el Teatre Principal.

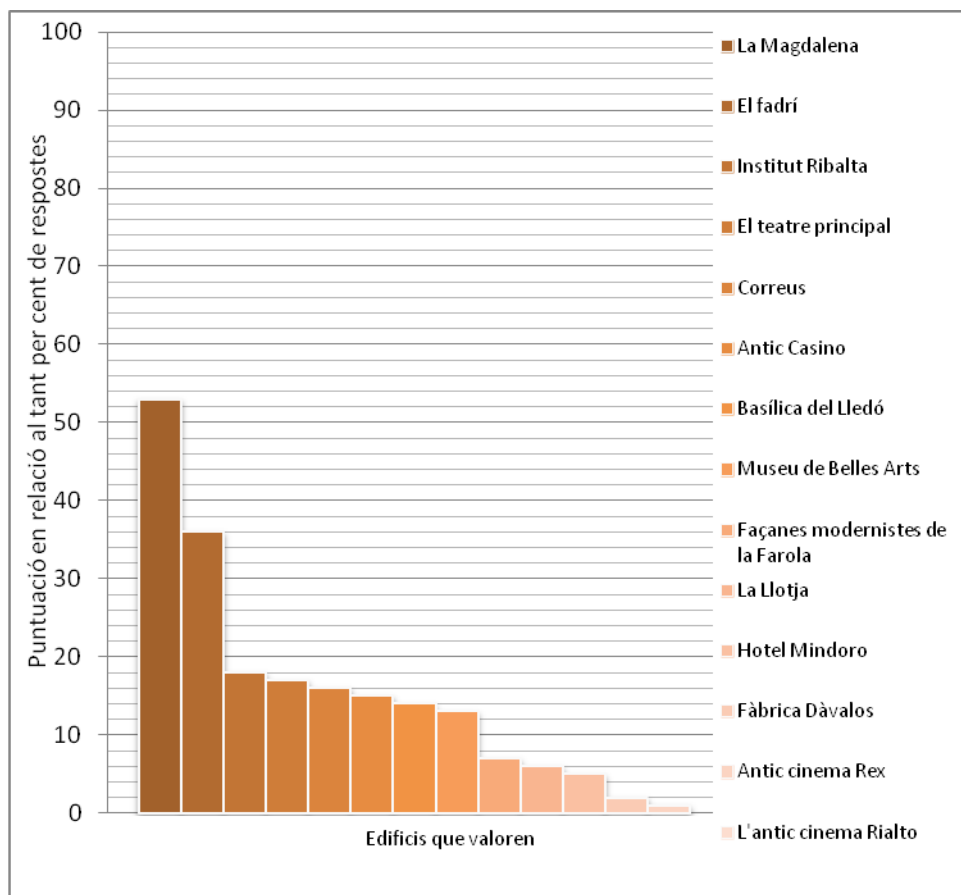

Per a les competències d'educació plàstica i visual se'ls ha demanat informació relacionada amb elements i formes geomètriques, materials i textures i la funció arquitectònica. Pel que fa a a elements i formes geomètriques la resposta més freqüent és arc i columna, aproximadament la meitat de l'alumnat ha anomenat aquests elements en una imatge o altra. Encara així n'hi ha alguns que erren o que no sempre identifiquen aquests elements en tots els llocs on apareixen. Pel que fa a formes geomètriques mencionen sovint rectangles i altres polígons, però els costa més identificar conceptes més subtils com línies corbes o rectes, així com formes geomètriques un poc més complexes com circumferències o el·lipsis. Els materials els costa identificar-los correctament. Són molt pocs els que donen resposta a aquesta qüestió i menys els que encerten a l'hora d'identificar el material. Els manca vocabulari i criteri per a detectar diferents materials. Del centenar d'enquestats no arriba a la meitat que detecten pedra, una trentena identifiquen rajola vista, tot i que sorprén que molt pocs ho fan en l'edifici de Correus on resulta molt evident. Només vuit han identificat ceràmica en façana, una quinzena mencionen formigó en els edificis més recents. A més a més, tendeixen a confondre materials amb elements, de manera que apareix pedra en la casella d'elements i rectangles en la de materials.

Pel que fa a la funció coincidim amb el primer apartat sobre els edificis que coneixen. Claríssimament identifiquen la funció dels edificis que mantenen el seu ús com ara Correus o l'IES Ribalta, així com l'Antic Casino que continua funcionant com a bar-restaurant, però desconeixen la funció que exercien edificis com el Cine Rex. En els casos de canvi d'ús, com ara la fàbrica Dávalos o la Llotja uns pocs reconeixen la funció actual, en la Llotja els costa més, ja que la seua funció és un tant ambigua. En el cas de la Dávalos cap persona ha sabut mencionar el seu ús original i el Rex només un alumne de 4rt d' ESO sabia que havia sigut un cine.

Per tant l'alumnat mostra algunes debilitats cognitives en l'àmbit del seu patrimoni arquitectònic local. Distingixen entre èpoques molt separades en el temps, però els costa seqüenciar de manera correcta l'ordre

d'aparició d'aquests monuments, sobretot els que es corresponen a finals del segle XIX i principis del XX. Una part de l'alumnat identifica correctament elements i formes geomètriques en façanes, però no és la majoria. El mateix passa amb els materials i les textures, tenen una gamma poc amplia de materials, i els que tenen de vegades no els usen adequadament. L'alumnat reconeix la funció d'edificis que mantenen el seu ús original i desconeix edificis que han quedat en desús. Si d'aquests últims no coneixen ni tan sols el nom és perquè no han tingut la necessitat de referir-se a ell en cap moment. Aquests edificis, tot i formar part de la seua ciutat, no interaccionen amb ells, de manera que és com si no existiren. Si ignoren la seua existència és d'esperar que els infravaloren o els ignoren. Els monuments que coneixen, que utilitzen (encara que només sigue una vegada a l'any), amb els quals es poden identificar d'alguna manera, són els que més valoren.

Per últim volem destacar un fet que no es reflexa en els resultats de test, però no és per això menys rellevant. Davant l'enquesta, l'alumnat no es quedava indiferent. Sentien inquietuds vers les imatges que se'ls presentava, preguntaven i s'interessaven per esbrinar les respostes correctes o per identificar un edifici que no reconeixien de primeres. Com cità Dewey (1977) l'interés és signe d'alguna capacitat oculta. Per tant

aquest interès que suscita el patrimoni arquitectònic l'hem d'aprofitar per a reforçar capacitats en l'alumnat.

330

UNIVERSITAT
JAUME I

VI. Proposta docent

La nostra proposta és crear una sèrie de recursos didàctics innovadors per tal d'aplicar l'arquitectura patrimonial de Castelló en les programacions d'aula. La proposta és una mostra del que podria arribar a ser la Guia d'ús del patrimoni arquitectònic de Castelló per al docent d'educació plàstica i visual, que es podria arribar a desenvolupar amb més profunditat en cas de continuar el treball d'investigació. Podríem així crear un document que hauria d'arribar a tots els centres de secundària dels municipi i estar a l'abast del docent que ho requerisca.

Activitat 1r ESO: Representació gràfica plàstica de l'espai

Com a resultat del test trobàvem certa mancança per a ordenar els edificis segons l'època de construcció. D'aquí sorgix la primera activitat. L'alumnat, com tots els ciutadans, s'ha trobat la ciutat tal i com està en l'actualitat. En un principi, serà capaç d'ordenar en el temps només els edificis que ha vist aparèixer al llarg de la seua vida. Per exemple, un alumne de Castelló que en l'actualitat té disset anys recorda que de menut anava amb el seu avi a veure els trens a l'estació antiga. Amb aquest record aquest individu pot identificar sense problema l'època aproximada en que va deixar de funcionar aquesta estació, i per tant quan es va inaugurar la nova. Però la majoria de les construccions de la ciutat ja estaven aquí molts anys abans de que nasquéssem. Per aquesta raó ens costa seqüencialitzar fets que no hem viscut.

Amb aquesta activitat proposem que l'alumnat prengue consciència de l'evolució del paisatge urbà a través de la representació volumètrica d'un mateix espai en diferents instants de la nostra història. Aquest treball l'ajudarà a seqüencialitzar els esdeveniments i a formar-se una idea de l'ordre cronològic de construcció dels monuments que el rodegen.

Aquesta activitat, amb la intenció de crear projectes multidisciplinars, pretén englobar continguts tant d'educació plàstica com de les ciències socials. L'alumnat haurà de reproduir plàsticament un espai que ha anat canviant al llarg del temps. L'indret escollit és la Plaça Major, per ser un lloc conegut per tots, de fàcil accés, on des de sempre s'ha concentrat la vida pública de la població. És, a més a més, un nucli on es concentren gran nombre d'edificis emblemàtics de la ciutat i gràcies a això tenim informació gràfica suficient per tal de presentar el material adient a l'alumnat i que el treball realitzat conste del màxim rigor, dins de les nostres possibilitats.

Es contempla la possibilitat de preparar l'activitat per a la setmana cultural, de manera que el treball que realitzi l'alumnat tingue com a finalitat fer una exposició per a la resta de grups.

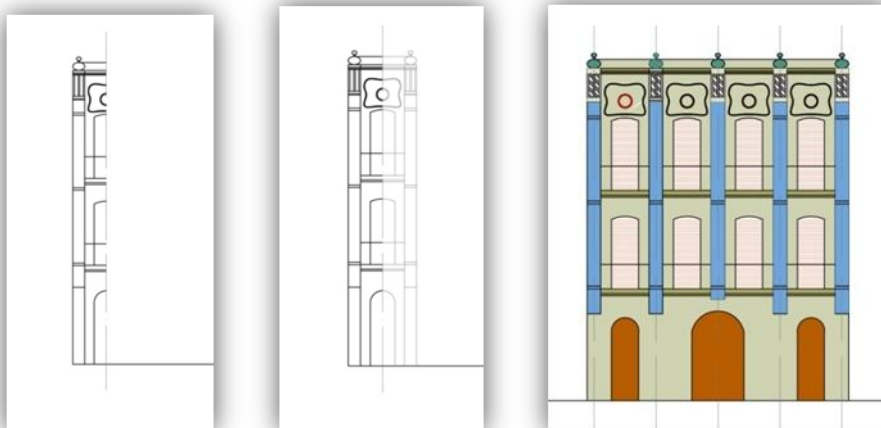
Activitat 3r ESO: Anàlisi compositiu i representació d'una façana

Aquesta activitat sorgix, en un principi, de la mancança detectada en quant a identificació de formes geomètriques i elements arquitectònics. Volem introduir l'alumnat en aquest àmbit, però de manera senzilla.

L'activitat consistix en delinear una façana senzilla d'un edifici de la ciutat a través d'un software lliure i gratuït de dibuix vectorial anomenat DraftSight. Aquest programa té un funcionament idèntic a l'AutoCad, amb l'avantatge que està a l'abast de tothom. L'alumnat aprendrà el maneig de les funcions bàsiques del programa. Aquests programes són molt pràctics, no només perquè ens permeten dibuixar formes geomètriques amb gran facilitat, sinó perquè inclouen algunes opcions d'edició, que

ens poden estalviar molta faena. Aquesta activitat pretén utilitzar l'anàlisi compositiu amb una finalitat pràctica per a l'alumnat. Aplicarem conceptes relacionats amb la composició, com ara ritme, mòdul o simetria. Alguns d'ells potser ja hauran aparegut en altres unitats didàctiques, però en aquesta volem que l'alumne/a estudei bé aquestes propietats amb la finalitat de traure el màxim rendiment al dibuix per ordinador. Per tant, a més de saber utilitzar les eines del programa, és molt important per a que sigui eficaç analitzar abans el que anem a dibuixar. Per això es proposa a l'alumnat una primera fase d'aprenentatge de les funcions bàsiques del programa, una segona fase d'anàlisi del dibuix que se li proposa i la tercera de delineació de la façana.

Aquesta activitat té com a finalitat la realització d'un dossier informatiu per a un recorregut cultural pel centre de la ciutat en una activitat extraescolar que pot estar englobada dins de la Setmana Cultural. Els edificis escollits per aquest itinerari s'han triat en relació amb els resultats de l'enquesta realitzada a l'alumnat. D'una banda, el desconeixement de l'alumnat vers l'arquitectura de principis del segle XX i d'altra, la identificació de la ciutat pels seus baixos comercials. Rinaldi afirma, referint-se als centres comercials en els països llatinoamericans, que «es construeix una espècie de "bombolla" enmig de la ciutat, en l'interior del qual s'anul·la el sentit de la orientació en relació a la geografia urbana i s'anul·la la memòria» (Rinaldi, 2002:100). Tot i que fa referència als centres comercials, l'estat espanyol no es troba lluny d'aquesta realitat. Els centres històrics de les nostres ciutats són, a hores d'ara idèntics. Els baixos comercials unifiquen l'espai en pro de la universalitat del mercat. Per això l'itinerari proposat recorre els carrers més comercials de la ciutat, on les grans cadenes ubiquen les seues botigues en edificis destacables, obra d'una burgesia benestant de principis de segle XX, desfigurant, sobretot, les façanes a nivell de planta baixa. L'alumnat, de ben segur coneix l'indret, però no l'edifici que l'alberga. Pretenem que amb aquesta activitat el nostre jovent aixequi el cap i miri més enllà del consumisme al que ens aboca la ciutat.

Activitat 4rt ESO: Estudi d'un edifici i proposta per a un nou ús

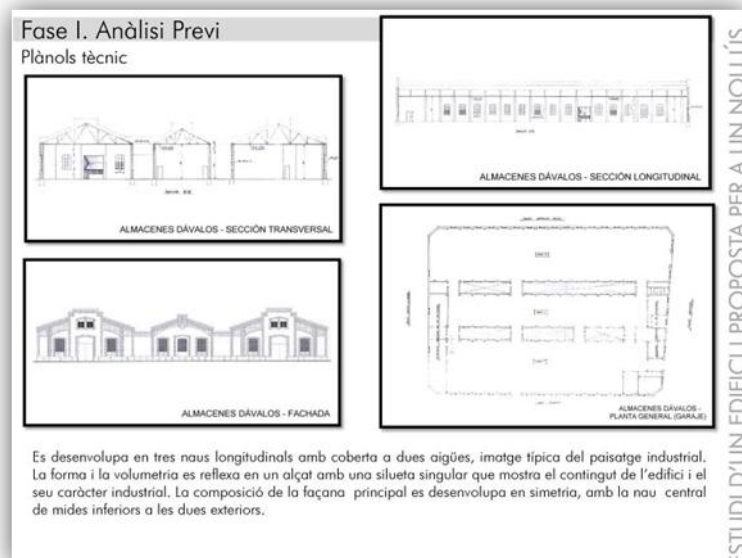
333

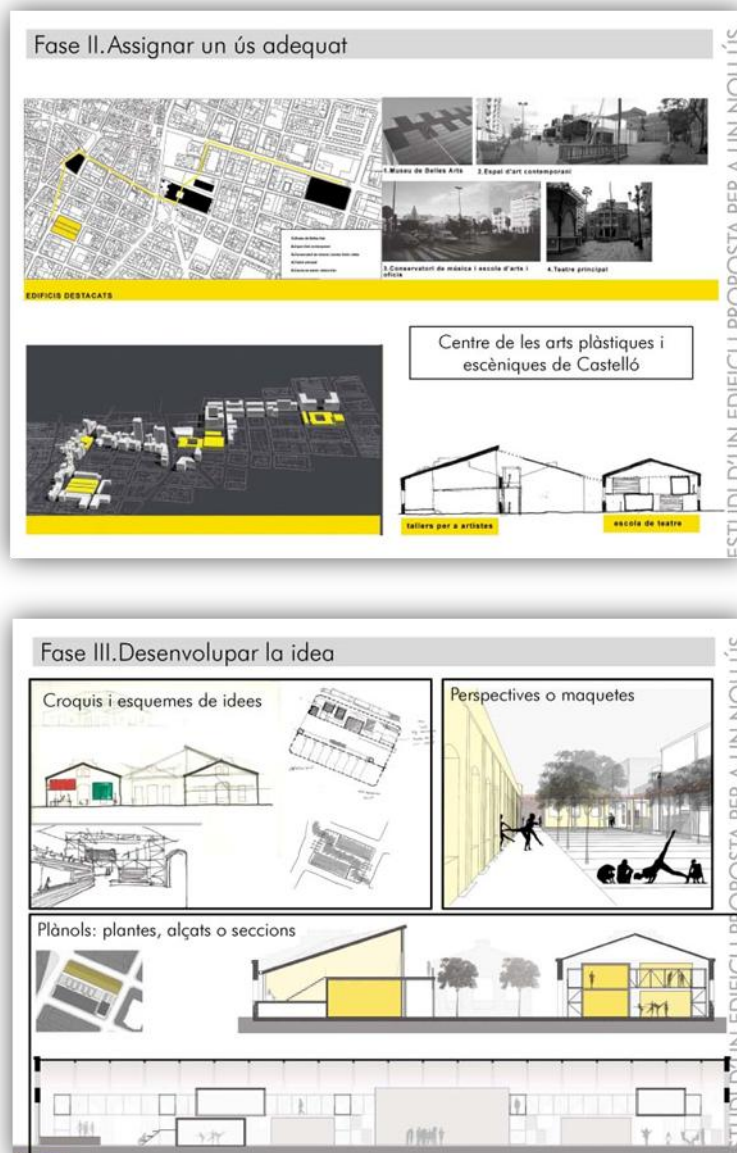

Per últim, el test revelava una manca de coneixement dels edificis en desús. L'alumnat només identifica la funció d'aquells edificis que es continuen utilitzant en l'actualitat. Conseqüentment no valora aquests edificis, als quals els espera un destí incert. Per aquesta raó volem transmetre a l'alumnat la necessitat de mantindre els edificis per tal que no es deterioreni i acaben per desaparèixer.

La nostra proposta inclou l'anàlisi previ de l'edifici, destacant la seua història, així com l'estudi exhaustiu del seu emplaçament i la relació que guarda amb la ciutat, els plànols i un estudi volumètric senzill. L'alumnat treballarà en grup, a mode d'equip multidisciplinari per tal d'assolir aquests objectius primer. El següent pas serà decidir un ús adequat i digne per a l'edifici. I per últim comunicaran la seua idea a la resta de la classe.

Treballant en l'àmbit de la Setmana Cultural, els panells resultants del treball es poden exposar per a gaudi de tot el centre.

VII. Discussió i conclusions

En aquestes línies finals volem recollir aquelles conclusions parcials que hem anat extraient al llarg de tot l'estudi. El treball sorgix de la idea d'incloure el patrimoni arquitectònic de l'entorn pròxim a l'alumnat en les programacions d'educació plàstica i visual d'educació secundària. La dificultat que implica l'ús d'aquest recurs és que varia d'un lloc a un altre. Per això per a la redacció del present document ens vam ajudar d'un entorn pròxim concret, la ciutat de Castelló, però creant unes pautes per a poder adaptar el sistema a qualsevol context.

Per tal d'assentar la nostra proposta sobre un base sòlida vam plantejar una primera fase d'anàlisi per tal de detectar i cobrir mancances. Una

extensa bibliografia justifica la necessitat d'introduir l'educació patrimonial a l'escola i la normativa vigent promou l'estima i valoració del patrimoni de l'entorn a tots els nivells. Però la situació actual a les aules està lluny de complir amb això. Els llibres de text no contempnen gairebé mai l'arquitectura patrimonial de l'entorn. Alguns ho fan a nivell estatal i, en tot cas, autonòmic, però mai a nivell local. Així doncs, hem de suposar que només en el cas que el/la docent s'interesse personalment per aquest tema, l'alumnat adquirirà les capacitats d'apreciar i valorar el seu entorn arquitectònic. Però encara així, aquest/a docent haurà d'elaborar els seus propis recursos. Per a fer-ho, Internet pot ser una font per a trobar informació sobre un territori concret, però normalment està dirigida a un públic general. De manera que la forma de fer arribar aquesta informació a l'alumnat depèn bàsicament de l'ús que en face el/la docent.

D'altra banda l'anàlisi que s'ha realitzat dels coneixements de l'alumnat desvela algunes deficiències. Pel que fa a coneixements, presenten mancances en la interpretació i descripció d'elements arquitectònics, així com alguna carència en l'àmbit de les ciències social. A més a més, l'alumnat només coneix i valora els edificis amb els que sent un lligam directe, com els que formen part dels seus quefers diaris o els relacionats amb la festivitat local. Desconeix i infravalora aquells que han perdut la seua funció i per tant no formen part de la seua realitat. No obstant l'alumnat sembla estar interessat en saber més sobre aquesta arquitectura que forma part del seu entorn immediat. Així que aquest punt de motivació fomenta encara més la necessitat d'incloure el tema en la programació d'aula.

Per tant, la manca de material didàctic obliga al professorat de plàstica a crear els seus propis recursos, en cas de voler introduir el tema dins la seua programació. Amb la nostra proposta oferim un material que, bé pot utilitzar directament, introduir modificacions, o inclús adaptar-lo a un context diferent però seguint les pautes suggerides.

Per últim queda senyalar que hem aconseguit amb les tres activitats proposades cobrir totes les mancances detectades en la fase d'anàlisi. Ara, ja tan sols, ens quedaria experimentar el seu impacte en la realitat de l'aula.

VIII. Bibliografia

CALAF, R. i FONTAL, O (2004): Comunicación educativa del patrimonio: referentes, modelos y ejemplos, Trea, Gijón.

CARBONELL, J.(2009): Una educación para mañana. Octaedro, Barcelona.

CASTELLS, M. (1997): La sociedad de la información. Alianza, Madrid: vol.1.

COLOM A.J.(1998): «Educación ambiental y conservación del patrimonio» en Sarramona, j., G.Vázquez i Colom A.J.(ed.): Educación no formal, Ariel, Barcelona.

DEWEY, J. (1977): El niño y el programa escolar. Traducción de Lorenzo Luzuriaga, Centro Editor de América Latina, Buenos Aires.

DOGV 5562, 24/07/2007, Decret 112/2007, de 20 de Juliol, del Consell, pel qual s'establix el currículum de l' Educació secundària obligatòria.

DOGV 3267, 18/06/1998, Llei 4/1998, d'11 de Juny, de la Generalitat Valenciana, del Patrimoni Cultural Valencià.

FONTAL, O. (2002): «Procedimientos educativos para valorar el patrimonio cultural» Mérida. Ciudad y patrimonio: Revista de arqueología, arte y urbanismo,6, pp. 231-237.

FONTAL, O. (2003): La Educación patrimonial: teoría y práctica para el aula, el museo e Internet, Trea, Gijón.

FONTAL, O. (2007): «El patrimonio cultural del entorno próximo: un diseño de sensibilización para secundaria» Enseñanza de las ciencias sociales,6,pp.31-47.

GRUPO DE INVESTIGACIÓN DE TEORÍA DE LA EDUCACIÓN Y EDUCACIÓN NO FORMAL (2006): «Educación y patrimonio. A propósito de una investigación de campo en las Islas Baleares» Revista de Educación, 340, pp. 571-596.

MUNTAÑOLA, J. (1984): Adolescencia y arquitectura: actividades didácticas sobre el medio ambiente para los 12-17 años de edad, C4 de la Serie C Didáctica de la infancia a la adolescencia de la Colección Didáctica i Medio Ambiente, Oikos-Tau, Vilassar de Mar.

LLEIDA, M. (2010) «El patrimonio arquitectónico, una fuente para la enseñanza de la historia de las ciencias sociales» Enseñanza de las ciencias sociales 2010, 9, pp. 41-50.

RINALDI, M.A., SILVAGE, C.A., DE PAUW, C. (2002) «El lugar del patrimonio arquitectónico en la didáctica de lo social» Fundamentos en humanidades Universidad Nacional de San Luis Año III-Nº 1-2 (5-6)/ pp. 93-134.